

Використовуючи Інтернет, студент може знайти будь-яку потрібну інформацію прямо з робочого місця, вибравши необхідні йому он-лайн курси навчання, бібліотеки, форуми й скоригувавши свою роботу так, щоб підтримувати заданий темп навчання на робочому місці.

Сьогодні можливість поширювати нові матеріали всередині компанії впродовж однієї ночі вважається нормою. Тож при навчанні у віртуальному режимі співробітники компанії можуть отримувати знання "точно вчасно" і створена система освіти справді даватиме знання й навички, затребувані ситуацією, що склалася в компанії і на ринку.

Висновки. Трансформація бізнес-освіти на сучасному етапі в Україні має відбуватися за такими основними напрямками [10]:

- підвищення ролі приватних (особистих) витрат при формуванні освітньої стратегії людини;
- формування принципово нової системи безпервної освіти відповідно до динамізму потреб;
- розвиток індивідуальних траєкторій в освіті;
- посилення практичної спрямованості освіти, компетентнісний підхід;
- формування міжнародних альянсів та спільних освітніх програм.

Розвиток людського капіталу – це завдання для соціально відповідального бізнесу. Підвищення рівня життя працівників, впровадження екологічних технологій виробництва, підвищення професійної кваліфікації кадрів – це далеко не увесь перелік заходів, які вже сьогодні практикують українські роботодавці. Ці кроки є також і інвестиціями в українців. Це ті вкладення, які з часом дадуть Україні надприбутки.

Список використаних джерел

1. *Пріоритети* розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 165–168.
2. *Рейтинг* кращих університетських програм ВНЗ України "Фокус" [Електронний ресурс] : студентський портал України 2008–2010 рр. – Режим доступу : <http://mir-studenta.com/rejting-vuzov/>
3. *Структурные* изменения в высшей школе Великобритании : обзор / подг. И.Г. Животовская // Экономика образования. – 2003. – № 4. – С. 69–72.
4. *Сучасні системи* вищої освіти: порівняння для України : збірник / заг. ред. В. Зубка; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад." – К. : Вид. дім "KM Academia". – 288 с. – К-1 [A 582027].
5. *Тенденции* и основные направления развития высшего образования в Европе: некоторые выводы // Социология образования. – 2004. – № 5. – С. 47–50.
6. *Ченцов А.* О бизнесе образовательных услуг / А. Ченцов // Высшее образование в России. – 1999. – № 2. – С. 120–123
7. *Concrete Future Objectives of Education Systems.*, <http://europa.eu/int/scadplus/leg/en/ch>.
8. *ЮНЕСКО* – www.unesco.org.ua
9. *Європейський освітній портал.* – Режим доступу : <http://www.eu-edu.org>
10. *Education and Training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010.* The work programme on the future objectives of education and training systems. – <http://europa.eu.int/comm/education/policies>.
11. *Schiff, Maurice* Labor Mobility, Trade, and Social Capital // Review of International Economics; Nov2004, Vol. 12.
12. *Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150)* <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>.

Стаття надійшла 18.03.2013

УДК 159.923

Н.В. Павлик

Психологічні критерії гармонійності характеру особистості в юнацькому віці

На основі аналізу сучасних психолого-педагогічних підходів визначено структуру, зміст та критерії гармонійності характеру особистості в юнацькому віці.

Ключові слова: характер особистості, структура та зміст характеру, психологічні критерії гармонійності характеру, духовно-моральна саморегуляція особистості.

The structure, content and criteria of harmony of the nature of the person in adolescence is defined on the basis of the analysis of contemporary psychological and pedagogical approaches.

Keywords: person's character, structure and content of the character, psychological criteria of harmony of the character, individual's spiritual and moral self-regulation.

Актуальність проблеми. Проблема гармонізації характеру стосується майже всіх вікових категорій, але найбільш гостро постає вона в юнацькому віці, оскільки саме тоді закладаються основи, на яких будуватиметься

духовно-моральний стрижень людини. Втрата духовно-морального підґрунтя призводить до вступу в самостійне життя інфантильних, духовно незрілих молодих людей. За даними нашого дослідження, лише 20% старшокласників мають гармонійний характер, тоді як 25% юнаків та дівчат мають виражені характерологічні дисгармонії, що виходять за межі акцентуацій. Емоційна неврвноваженість, втрата самовладання, душевний смуток, слабкість, суперечливість поведінки є показниками дисгармо-

Павлик Наталія Василівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (Київ).

© Павлик Н.В., 2013

нійного характеру і причинами психологічних проблем людини.

Проблема гармонізації особистості шляхом духовно-морального розвитку викликає значний інтерес сучасних дослідників (Д.А. Авдєєва, І.Д. Бега, М.Й. Борисевського, Е.О. Помиткіна, Т.М. Титаренко та ін.). Проте зазначимо, що чіткі критерії гармонійності характеру в юнацькому віці розроблені недостатньо, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення психологічних критеріїв гармонійності характеру та теоретичне обґрунтування провідної ролі духовно-моральної саморегуляції в процесі конструктивного особистісного розвитку учнівської молоді. Об'єктом дослідження є структура та зміст характеру особистості, а предметом – критерії його гармонійності.

Виклад основного матеріалу. Характер формується на базі вродженого темпераменту. Тому визначення психологічних критеріїв гармонійності характеру доцільно розпочати з теоретичного аналізу взаємозв'язку між категоріями "характер" і "темперамент".

Темперамент є сукупністю типологічних особливостей, які проявляються в динаміці, швидкості, силі реакції, емоційному тонусі, врівноваженості психічної діяльності. Темперамент не визначає рис характеру, але впливає на його розвиток; особливості темпераменту сприяють формуванню одних характерологічних рис і протидіють розвитку інших. Існує й зворотна залежність: завдяки певним рисам характеру людина може стримувати небажані прояви темпераменту [8].

Учені визначають такі відмінності характеру від темпераменту [5]: темперамент виникає біологічно і є відносно стабільним, а характер формується в процесі життя й може змінюватися; характер залежить від мотивів і волі, темперамент – ні. Звідси випливає висновок, що темперамент є природною основою характерологічних властивостей, однак можна сформувати якості характеру, які не властиві даному темпераменту. У структурі характеру темперамент представлений такими динамічними характеристиками, як нервово-психічна сила та врівноваженість нервових процесів, що зумовлюють емоційно-вольову активність людини. На розвиток ціннісно-мотиваційної та духовно-моральної сфер особистості темперамент значимо не впливає.

Психологічне поняття характер означає інтегральну якість особистості сукупність виражених, взаємозалежних, стійких індивідуальних властивостей, які ґрунтуються на ставленні до людей, до себе, до праці, до світу в цілому й проявляються в діяльності, зумовлюючи типові способи поведінки [5]. Характер формується протягом усього життя людини під впливом конституціональних факторів, соціального досвіду, суспільних умов і життєвих обставин. Структурно цілісні характерологічні якості накладають відбиток на стереотипи реагування і вчинки людини [8].

Для вивчення характеру вчені виділяють у ньому типові риси – стійкі особистісні тенденції як форми відносин та реагування, що яскраво проявляються в ситуації вибору дій або способів поведінки.

Такий погляд на характер дає ключ до розуміння його структури як сукупності рис, а також послідовності їх

формування в онтогенезі. Виходячи з цієї послідовності відповідно до системи відносин особистості одержуємо систему дихотомічних (позитивних або негативних) рис характеру:

- *психосоматичні риси*, що зумовлені впливом темпераменту: активність, стресостійкість або психічна ослабленість, пасивність;

- *ставлення до людей*, яке визначає такі риси, як емпатійність, чуйність, альтруїзм, повага до інших або індивідуалізм, замкнутість, агресивність, образливість;

- *ставлення до праці* – організованість, креативність, наполегливість або лінощі, несумлінність, імпульсивність, слабовілля;

- *ставлення до себе* – скромність, самокритичність, самоповага або егоцентризм, зверхність, марнославство;

- *ставлення до Бога*, яке визначає духовно-моральну спрямованість і такі риси, як совісність, смиренність, відповідальність або, навпаки, гординю, екстернальність.

Розглянемо етапи формування відносин особистості як основу її характеру. На думку В.М. Мясичева, неусвідомленість власних ставлень і надмірна перевага емоційності призводять до неадекватності відносин, які не можуть забезпечити повноцінну регуляцію поведінки [2]. На початковому етапі відносини відрізняються неусвідомленістю, ірраціональністю, афективністю. Розвиток і стабілізація відносин дає можливість їх усвідомлення, рефлексії, а свідоме ставлення у вигляді оцінок і переконань – можливість здійснення вольової дії на поведінковому рівні. За наявності чіткої системи свідомих відносин можливе формування в людини зрілих (послідовних, несуперечливих) поведінкових проявів, відповідно до яких можна диференціювати риси характеру.

Критеріями зрілих відносин є усвідомленість і соціальність. Нерозвинені, інфантильні відносини відрізняються афективністю, імпульсивністю, непослідовністю, суперечливістю, неадекватністю, що порушує адекватну саморегуляцію поведінки і свідчить про незрілий або деформований характер особистості.

У сформованому характері виділяють дві сторони: структуру (систему або певний набір характерологічних рис) і зміст (дихотомічні риси – позитивні або негативні). Провідні риси змісту виражають особистісну спрямованість. Згідно з цим підходом, характер являє собою цілісну й завершену структуру рис, а кожна риса виражає певне ставлення особистості до світу.

Для побудови структури характеру дослідникові необхідно спиратися на певну структуру особистості – своєрідний "особистісний каркас" для формування характерологічних рис. У нашому дослідженні ми вважаємо за доцільне спиратися на традиційну модель особистості, яка подана в християнській антропології, у поєднанні зі структурою особистості за Р. Кеттеллом. Християнсько-антропологічна модель особистості має три основних підструктури: *дух*, *душа* й *тіло*. Підструктура душі містить розум (інтелект), почуття й волю. Структура особистості за Р. Кеттеллом має інтелектуальний, емоційно-вольовий та комунікативний компоненти. Хоча вона не враховує духовно-моральної сфери, проте психологізує

Дихотомічна структура характеру особистості відповідно до його змісту

Компоненти структури характеру	Дисгармонійні риси характеру	Гармонійні риси характеру
Духовно-моральний	Гординя (Г.) Екстернальність (Екс.) Корисливість (Кор.) Лицемірство (Л.)	Совісність (С.) Відповідальність (Від.) Альтруїстичність (Ал.) Чесність (Ч.)
Креативно-інтелектуальний	Конформність (Кон.) Ригідність (Риг.) Педантичність (Пед.)	Принциповість (Пр.) Креативність (Кр.) Толерантність (Тол.)
Вольовий	Психічна збудливість (Збуд.) Імпульсивність (Ім.) Слабовілля (Слаб.)	Самоконтроль поведінки (С/к.) Терплячість (Тер.) Організованість (Орг.)
Емоційний	Емоційна лабільність (Лаб.) Тривожність (Тр.) Песимістичність (Пес.)	Емоційна стійкість (Ем. ст.) Впевненість (Вп.) Оптимістичність (Опт.)
Комунікативний	Агресивність (Аг.) Індивідуалістичність (Інд.) Демонстративність (Дем.)	Добррозичливість (Доб.) Емпатія (Емп.) Скромність (Скр.)
Психосоматичний	Нервово-психічна ослабленість (Н/пс.ос) Пасивність (Пас.)	Стресостійкість (Стр/ст) Активність (Акт.)

християнсько-антропологічну модель, доповнюючи підструктуру душі комунікативним компонентом.

Поєднання цих двох структур особистості дає можливість побудувати *структурно-ієрархічну модель особистості*, яка складається з шести компонентів: духовно-морального, креативно-інтелектуального, вольового, емоційного, комунікативного і психосоматичного. Розглянемо характер як динамічний прояв стійких особистісних тенденцій відповідно до кожного компонента структурно-ієрархічної моделі особистості.

Для визначення структури й змісту характеру особистості в юнацькому віці нами було побудовано шести-компонентну модель *структури характеру*, змістовним наповненням якої є система дихотомічних характерологічних рис – ознак гармонійного і дисгармонійного характерів (див. табл.). Гармонійні риси є змістовними критеріями гармонійності характеру.

Залежно від сили вольової активності характеру поділяються на сильні й слабкі. “Сильному характеру” притаманні стійкі прояви особистісних властивостей, які зумовлюють поведінку, відрізняючи її емоційно-вольовою стійкістю. Вольові якості – це результат виховання й самовиховання. З юного віку людина має тренувати волю, виробляти самовладання, активність, сміливість, що мають контролюватися духовно-моральними принципами.

Загальними показниками гармонійності характеру є якісні характеристики, які відбивають ступінь узгодженості системи характерологічних рис особистості. Вони розташовуються по осях [7]:

моральна вихованість (М.в.) – невихованість (М.н/в.);

цілісність характеру (Ціл.) – суперечливість характеру (Суп.);

урівноваженість характеру (Ур.) – неурівноваженість характеру (Неур.);

сила характеру (Сила) – слабкість характеру (Б/хар.);

м'якість характеру (М.) – жорсткість характеру (Ж.).

Загальні психологічні критерії гармонійності характеру (визначаються як похідні від змісту характерологічних рис):

- ступінь розвитку духовно-морального компонента зумовлює *моральну вихованість* людини (сформованість духовно-моральних якостей, здатність до морального вибору, моральної поведінки). Умовно моральна вихованість пропорційна розвитку таких рис, як совісність, відповідальність, альтруїстичність, чесність і має зворотну залежність від гордині (зверхності), екстернальності, корисливості та лицемірства:

$$M.V. = (C. + Від. + Ал. + Ч.) / (Г. + Екс. + Кор. + Л.);$$

- *цілісність характеру* відбиває єдність і несуперечливість особистості, погодженість її ставлення до світу, єдність слова й діла: “Якщо сильна енергія волі поєднується із правильно розвиненим розумом і добрим, шляхетним серцем, то такий характер називається цілісним” [1, с. 19]. Умовно цілісність характеру, зумовлену ступенем сформованості совісності, відповідальності, чесності, принциповості, самоконтролю, організованості та емоційної стійкості особистості, можна представити як середнє арифметичне цих якостей: $Ціл. = (C. + Від. + Ч. + Пр. + С/к + Орг. + Ем. ст.) / 7$.

Про *суперечливість характеру* свідчить одночасне поєднання в структурі характеру протилежних тенденцій (наприклад, чесності й лицемірства, організованості й слабовілля, доброзичливості й агресивності тощо);

- *урівноваженість характеру* – це ознака сформованості вольової сфери особистості. Вона означає рівність поведінки, оптимальне співвідношення стриманості й активності людини і залежить від розвитку самоконтролю, терплячості, організованості, емоційної стійкості та стресостійкості особистості: $Урівн. = (C/к. + Тер. + Орг. + Ем. ст. + Стр/ст.) / 5$.

Неурівноваженість характеру визначається такими якостями, як психічна збудливість, імпульсивність, слабовілля, емоційна лабільність, нервово-психічна ослабленість: $Неур. = (Збуд. + Ім. + Слаб. + Лаб. + Н/пс. ос.) / 5$;

• **сила характеру** – це енергія, з якою людина досягає мети, здатність до мобілізації сил при подоланні труднощів, при відстоюванні власних поглядів. Люди з сильним характером ініціативні, сміло приймають рішення й реалізують їх, мають витримку, мужність. Сила характеру зумовлена ступенем урівноваженості характеру у поєднанні з відповідальністю, чесністю, принциповістю та впевненістю: $Сила = (Урівн. + Від. + Ч. + Пр. + Вп.) / 5$.

Безхарактерність людини зумовлена нерозвиненістю вольової сфери. Така людина має внутрішню невідповідність життєвих цілей, коли кожен учинок залежить більше від зовнішніх обставин, ніж від самої особистості. Якщо немає основи характеру (справжнього морального ставлення до світу), то залишається лише зовнішня форма поведінки. Найчастіше такі люди, маючи добрі наміри, не домагаються значимих результатів. Отже, безхарактерність особистості визначають екстернальність, конформізм, слабовілля та емоційна лабільність:

$$Б/хар = (Екс. + Кон. + Слаб. + Лаб.) / 4;$$

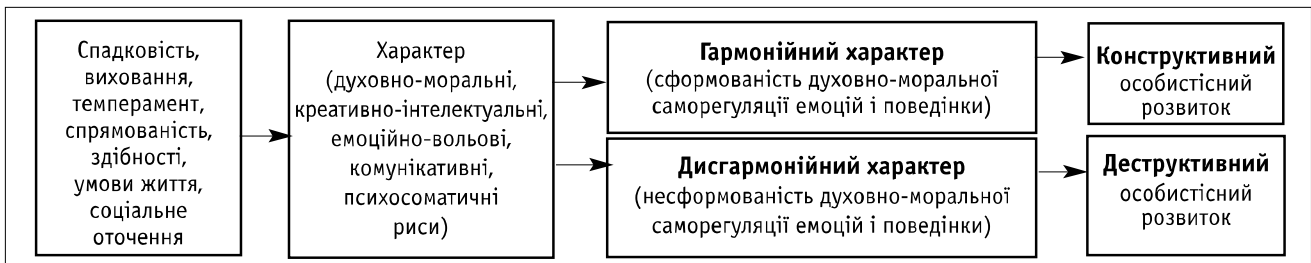
• **м'якість характеру** на відміну від безхарактерності проявляється у гнучкості поведінки у зв'язку з доброзичливим ставленням, повагою до інших людей. М'який характер визначається поєднанням совісності, альтруїзму, толерантності, доброзичливості та емпатії: $М. = (С. + Ал. + Тол. + Доб. + Емп.) / 5$. Гармонійний характер завжди відрізняється поєднанням його сили та м'якості.

Жорсткість характеру свідчить про впертість та негнучкість людини, що зумовлені гонором (гординою), негативним ставленням до оточуючих (агресивністю,

розвитку моральних почуттів (любов, співчуття), волі (рішучість, сміливість). Розумність, чесність і доброта в поєднанні із твердістю волі надають людині непереборної сили, що проявляється “в корисній діяльності, в енергійному опорі злу й у міцній стійкості при утрудненнях і негараздах” [1, с. 19].

У змісті характеру на перший план може висуватися певний компонент, що визначає центральні, стрижневі відносини та зумовлені ними риси характеру. Саме центральні, стрижневі відносини детермінують **вектор особистісного розвитку**.

Характер має два основних вектори розвитку: **гармонійний** (при сформованій духовно-моральній саморегуляції), що забезпечує конструктивність особистісного розвитку, і **дисгармонійний** характерологічний розвиток (при відсутності духовно-моральної саморегуляції). Слід зазначити, що комунікативні та креативно-інтелектуальні риси можуть бути присутніми як при конструктивному, так і при деструктивному розвитку особистості. Якщо характер дисгармонійний, креативність і комунікабельність є психологічною компенсацією нездатності людини до духовно-моральної самоактуалізації. У такий спосіб ми виявляємо причинно-наслідковий зв'язок: на характер впливають спадковість, виховання, спрямованість, темперамент, які, у свою чергу, піддаються істотній зміні в процесі самовиховання особистості завдяки духовно-моральним та емоційно-вольовим характерологічним впливам з боку самої особистості. Таким чином, одержуємо **ланцюжок детермінації вектора особистісного розвитку ступенем гармонійності характеру**:

індивідуалістичністю), підсиленими розвинутою волею (самоконтролем, організованістю, стресостійкістю):

$$Ж. = (Г. + С/к. + Орг. + Аг. + Інд. + Стр/ст.) / 6.$$

Зазначені властивості характеру перебувають у складному, іноді суперечливому співвідношенні. Наявність гармонійної структури характеру – це результат правильного виховання й самовиховання людини, зумовленого відповідною мотивацією. У зв'язку з цим зовсім інший зміст одержують життєві формули: “гарний” й “поганий” характер. Так званий “поганий” – це характер незавершений, він не має цілісності через відсутність певних конструктивних рис. І навпаки, “гарний” характер – це завжди завершена цілісна структура, в якій присутні всі основні гармонійні риси, які добре погоджені, “підігнані” одна до одної. Гармонійний характер є не тільки структурною, але й функціональною цілісністю. Відповідність характеру особистості критеріям його гармонійності визначає конструктивність подальшого особистісного розвитку.

З погляду православної традиції, гармонійний характер формується шляхом поєднання моральних переконань та сили волі. Удосконалення характеру полягає в

Поєднання високого рівня духовно-моральних та емоційно-вольових якостей забезпечує духовно-моральну регуляцію емоцій і поведінки, що сприяє формуванню гармонійного характеру й зумовлює конструктивність подальшого особистісного розвитку. Тобто характер виконує функцію психологічної передумови й одночасно **результату** конструктивного розвитку особистості.

Висновки. Характер – це структура стійких особистісних тенденцій, які детермінуються системою відносин людини і визначають особливості поведінки. Характер має структуру (систему або певний набір характерологічних рис – духовно-моральних, креативно-інтелектуальних, вольових, емоційних, комунікативних, психосоматичних) і зміст (позитивні або негативні риси). Психологічними критеріями гармонійності характеру є: моральна вихованість, цілісність, урівноваженість, сила та м'якість характеру. Гармонійний характер базується на моральному ставленні до інших людей, до світу в цілому.

Особистісний розвиток має два основних вектори – конструктивний і деструктивний. Основним психологічним механізмом гармонізації характеру є духовно-

моральна саморегуляція, яка має духовно-моральний та емоційно-вольовий компоненти. Духовно-моральні особистісні чинники (совість, чесність, відповідальність), здійснюючи духовно-моральну саморегуляцію емоцій і поведінки, визначають конструктивність особистісного розвитку. Гармонійний характер є підґрунтям й одночасно результатом конструктивного особистісного розвитку в юнацькому віці.

Список використаних джерел

1. Давыденко В. Основные начала религиозно-морального воспитания / В. Давыденко. – Х., 1905. – 194 с.
2. Мясичев В.Н. Психология отношений: Избр. психол. труды / В.Н. Мясичев. – М. : Ин-т практ. психологии; Воронеж : НПО "МОДЭК", 1995. – 356 с.
3. Психология личности в работах отечественных психологов / сост. Л.В. Куликов. – СПб. : Питер, 2000. – 480с.
4. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.
5. Система психических свойств личности: темперамент, способности, характер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/literatura/deont/14.php>
6. Социопсихическая подструктура личности. Характер. Ч. 3 / Психология личности. Глоссарий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.psycho-personal.kiev.ua/actualno/Sociopsihicheskaya-podstryktyra>
7. Структура характера [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spb-tei.ru/2005/08/17/struktura-kharaktera.html>
8. Характер в структуре личности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://azps.ru/articles/cmnn/>

Стаття надійшла 08.02.2013

УДК 316, 722

Н.М. Цимбалюк

Теоретичні засади управління системою культурно-мистецької освіти

У статті проаналізовано основні теоретичні розробки у сфері управління культурно-мистецькою освітою; визначено мету, завдання та принципи модернізації управління системою культурно-мистецької освіти, спрямовані на оптимізацію процесів працевлаштування, вирішення проблем зайнятості фахівців галузі культури і мистецтва в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: художньо-освітня парадигма, художньо-освітня діяльність, технології управління художньо-освітньою діяльністю.

The paper analyzed the main theoretical developments in the field of cultural and artistic education. It defined purpose, objectives and principles of the modernization of management in cultural and artistic education that are aimed to make the best of placing in jobs, solving the problem of employment of specialists in arts and culture under a market-oriented economy.

Keywords: artistic and educational paradigm, artistic and educational activities, techniques for managing artistic and educational activities.

Постановка проблеми. Демократичні перетворення у сфері державного управління зумовлюють кардинальні зміни в багатьох галузях господарської діяльності, і насамперед у системі управління сферою культури як зосередженню духовного життя суспільства. У цьому контексті зростає потреба в перегляді теоретичних засад управління, врахуванні закономірностей ринкової економіки та специфіки галузі культури і мистецтва, а отже, у створенні сучасної теорії управління культурно-мистецькою освітою і методик її реалізації в умовах мінливої ситуації на ринку праці. Функціонування оновленої системи культурно-мистецької освіти повинне сприяти раціональному поєднанню державної підтримки культури і її комерційної складової, враховувати наявність вільної конкуренції, забезпечувати повну зайнятість молодих спеціалістів, оптимізувати процеси працевлаштування працівників сфери культури і мистецтва.

Цимбалюк Наталія Миколаївна, доктор соціологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

© Цимбалюк Н.М., 2013

Аналіз досліджень і публікацій. Система культурно-мистецької освіти в Україні формувалася протягом понад двох століть і має глибокі традиції. Питанням історії мистецької освіти присвячені праці С. Волкова, С. Нікуленка, Л. Соколюк, В. Ханка, Ю. Лашука, Л. Волошина та ін. Можна відзначити загальну тенденцію у поглядах на цю проблему більшості фахівців, що стоять на принципах гуманістичного розвитку, який полягає в пріоритеті загальнолюдських, морально-духовних компетенцій у вихованні фахівця (Н. Авер'янова, И. Безгин, М. Ростовцев, Р. Кузін, Т. Шпікалова, Т. Комарова, Б. Юсов). Науковці наголошують на необхідності розвитку в першу чергу внутрішніх, психічних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, творчої уяви, фантазії, логіки). Як зазначає Г. Луканова, при організації системи навчання за таких принципів не втрачається головне: сентизивні процеси розвитку майбутнього фахівця, коли у нього в процесі творчої діяльності розкриваються універсальні здібності [5].

Вагомий внесок у дослідження сучасних тенденцій розвитку освіти у провідних країнах світу зробили Н. Балацька, Я. Бельмаз, Р. Беланова, О. Берегова, Лещенко, О. Літвінов, Г. Марченко, В. Червонецький, у країнах